

BAŞLANGICINDAN BUGÜNE TÜRK RESMİ DÖKÜMANLARINDA REHBERLİK KAVRAMI VE ANLAYIŞI : BİR İNCELEME

Yrd. Doç. Dr. Süleyman Doğan *

Giriş

Bu yazıda, başlangıcından bugüne Milli Eğitim Öğretim Programları, Milli Eğitim Şûraları, Milli Eğitim Kanun ve Yönetmelikleri ile Beş Yıllık Kalkınma Plânları ve benzeri resmi kuruluşların dökümanlarında yer alan rehberlik kavram ve anlayışı, çağdaş rehberlik yaklaşım ve anlayışı çerçevesinde başlıklar halinde ele alınarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

I. Rehberliğin Yönelme ve Ülkenin İnsangücü İhtiyacını Ayarlayan Bir Etkinlik Olarak Algılanması

Ülkemizde 1950'li yıllarda daha çok bireysel ve eğitsel sorunların çözümüne dönük bir yaklaşımla başlayan rehberliğin son 25-30 yıldır gerek Kalkınma Plânları'nda gerek Milli Eğitim Şûralarında giderek "Yönelme" çerçevesinde oturtulduğunu ve bu anlayışın bir sonucu olarak da "Yönelme"nin Milli Eğitimin temel ilkelerinden biri olarak kabul edildiğini gözlemekteyiz.

Tan (1986)'ın da özlü bir biçimde belirttiği gibi, Kalkınma Plânları'ndaki rehberlik anlayışı, öğrenciyi bir birey olarak gelişip bireysel mutluluğa erişmesine yardım etmek olmayıp, ekonomik bir varlık olarak gelişip iyi bir üretici olması yönünden rehberlik yapmaktır. Görüldüğü gibi, rehberlik, Kalkınma Plânları'nda bir insangücü planlaması aracı olarak ele alınmıştır. Böyle bir ele alış bireyin gönüllülüğünü esas alan çağdaş rehberlik anlayışı ile gelişmektedir.

Kalkınma Plânları'nda olduğu gibi, Milli Eğitim Şûraları'nda da rehberliğin bir insangücü planlaması aracı olarak ele alındığı gözlenmektedir. Şûralar'da, öğrencileri ilgi, istek, gereksinim ve yetenekleri doğrultusunda ülkenin insangücü ihtiyacını da dikkate alarak yönlendiren bir eğitim sistemi getirilmeye çalışılmıştır. Rehberlik hizmetlerinden de bu yöneltmeyi ve ayarlamayı yapması ve üniversite önündeki öğrenci yığılımlarını önlemesi beklenmiştir. Ne yazık ki, 25-30 yıldır bu yönde sarf edilen çabalar sonuçsuz kalmıştır. Son yıllarda da ilkokuldan üniversiteye kadar üst öğrenime geçişte merkezi sınav sisteminin terkedilerek rehberlik ve öğrencinin başarısına yeni bir sistem kurma eğilimleri belirmiştir. Denilebilir ki, Milli Eğitim Şûraları'nda rehberlikle ilgili

* İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

olarak getirilen esasların özünde "yönelme" yer almıştır. Bu yaklaşım, çağdaş rehberlik anlayış ve kavramına ters düşmektedir.

Rehberlik tamamen bir yönelme işlemi olmadığı gibi ülkenin insangücü ihtiyacını ayarlayan bir etkinlik hiç değildir.

1973 yılında çıkarılmış olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da yönelme ve rehberlik bir kanun maddesi haline getirilmiştir. Yönelmede ve başarısının ölçülmesinde rehberlik hizmetleri ile objektif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanılacağı hususunun kanunda yer aldığı gözlenmektedir. Bu durum, rehberliğin hem bir yönelme aracı olarak hem de yönelme ile eş anlamlı olarak ele alındığını gösterir niteliktedir.

Görüldüğü gibi, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan rehberlik hizmetlerine ilişkin hükümler, günümüz rehberlik anlayışına uygun düşmemektedir.

II. Rehberlik Hizmetlerinin Özel Eğitim Hizmetleriyle Birlikte ve Aynı Anlamda Ele Alınması

Rehberliğin bireysel ve eğitsel sorunların çözümüne dönük bir yaklaşımla başladığı ve ele alındığı bir dönemde bir "özel eğitim" etkinliği olarak kurumlaştırılarak " Rehberlik ve Araştırma Merkezleri" olarak Milli Eğitim Sistemine yerleştirilmesi de kuşkusuz rehberlik adına bir talihsizlik olarak nitelendirilebilir (Özoğlu, 1982).

Daha çok özel eğitimcilerin çabaları ile açılan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, A.B. D.'deki Çocuk Rehberlik Merkezlerine (Child Guidance Clinics) benzerler (Kuzgun, 1988). Bu merkezlerin amacı, daha çok ilkökul çağındaki özel eğitime muhtaç çocukları saptamak ve özel eğitim olanakları sağlamaktır. Kuruluşundan bugüne değin bu merkezlerin rehberlik hizmetleri ile ilgisi çok sınırlı kalmıştır.

2916 sayılı kanunda rehberlik hizmetleri, özel eğitime yardımcı ve onun işini kolaylaştıran bir etkinlik olarak ele alınmıştır. Kuşkusuz böyle bir ele alış biçimi, rehberlik anlayışı ve ilkeleriyle çelişmektedir. Bu durum, rehberliğin anlamı bakımından sakıncalı bir kavramlaştırma ve örgütlemeye neden olmuştur. Özel Eğitim ile Rehberliğin işgörülleri farklıdır ve bu fark uygulamalarda da kendini gösterme durumundadır (Özoğlu, 1982).

III. Rehberlik Hizmetlerinde Birinci Derecede Sorumluluğun Başlangıcından Beri ve Uzun Yıllar Öğretmenlere Verilmesi

1939 İlkokul Programı'nda, öğretmenin öğrencilere "klavuzluk" etmesi görevinden sözedilmesi, 1948 Ortaokul Programı'nda "okul her öğrenciye kendi yeteneklerinin sınırı içinde en yüksek başarıya götürecekl klavuzluğu yapmalıdır" ifadesi ve 1968 İlkokul Programı'nda " yönetici ve öğretmenlerin esas görevinin rehberlik olduğu" ifadesi öğretmenlerin rehberlik görevine işaret eder niteliktedir (Kantarcioglu, 1974; Tan, 1986; Kuzgun, 1988).

Milli Eğitim Şûraları incelendiğinde, rehberlik hizmetlerinin sorumluluğunun birinci derecede öğretmenlere verildiği görülecektir. Bir yandan öğretmenlerden rehberlik hizmetlerini " Bilgi Verme" ve " Grup Rehberliği" çerçevesinde yürütmeleri beklenirken diğer yandan da okuldaki başarısızlık disiplini ve çeşitli uyumsuzluklar gibi profesyonel düzeyde müdahaleyi gerektiren sorunlar karşısında etkili çareler ve çözümler getirmeleri beklenmiştir.

Şûralar, rehberlik uygulamalarının sorumluluğunu büyük ölçüde öğretmenlere bıraktığı için grup rehberliği hizmetlere egemen olmuş ve uzmanlık psikolojik danışma ihmale uğramıştır. Doğal olarak, günümüze kadar rehberlik etkinlikleri, uzmanlığı gerektiren uygulamalar olmaktan çok öğretmenin yürütebileceği etkinlikler olarak anlaşılmış ve uygulamaya konulmuştur. Belki de hizmetlere karşı bir inançsızlığın halâ varlığını sürdürmesinin bir nedeni de bu hizmetlerin sorumluluğunun başından beri büyük ölçüde öğretmenlere bırakılmış olmasıdır.

Ülkemizde rehberlik uygulamaları yıllardan beri müdür ve öğretmenlerin ilgi ve anlayış sınırları içinde sürdürülmeye çalışılmıştır. Hatta yaygın uygulamalara geçildiği yıllarda (1974 - 1975 öğretim yılı) okullarda rehberlik çalışmalarıyla ilgili programın düzenlenmesi ve denetlenmesinde okul müdürlerine uzmanlık düzeyinde görevlerin yüklendiğini görmekteyiz. Hem yöneticilik hem rehberlik rolünün bir kişiye verilmesi uygulamada rol çatışmasına neden olmuştur. Ayrıca, öğretmenlerden rehberlikle ilgili olarak yeterli düzeyde hazırlıkları olmadığı halde rehberlik işleriyle öğretim işlerini birarada yürütmelerini beklemek de başlıbaşına bir çelişki kaynağı olmuştur. Bir yandan öğrenciyi değerlendirip not veren, diğer yandan sorunlarını paylaşan bir kişi olarak öğretmen bir rol çatışmasına itilmiştir.

IV. Rehberlik Hizmetlerinin Eğitsel Çalışmalar ve Sınıf Öğretmenliğiyle Aynı Anlamda ve Birlikte Ele Alınması

Eğitsel kol çalışmaları programının, rehberlik programı ile eşgüdümü gereklidir ancak bu iki program amaçlar, yöntem ve teknikler, etkinlikler ve yürütecek kimselerde aranacak özellikler yönünden birbirinden farklıdır. Rehberlik ve eğitsel çalışmaların aynı program içinde yer alması rehberliğin eğitimin üçüncü bir boyutu olarak yerleşmesini ve anlaşılmasını büyük ölçüde engellemiştir.

Başlangıcından beri okullarda rehberliğin sınıf öğretmenliğiyle birlikte hatta sınıf öğretmenliği kapsamı içinde ele alınması, bu hizmetlerin uzmanlık hizmeti olarak kabul edilmesini güçleştirmiştir. Sınıf öğretmenliği rehberliğe yardımcıdır, fakat rehberliğin geniş bir kapsamı vardır ve uzmanlık gerektirir.

Sınıf öğretmenliği, rehberlik hizmetleri içinde ancak bir grup rehberliği teknik, şekilde kabul edilebilir.

V. Rehberlik Hizmetlerinin Başlangıcından Beri ve Uzun Yıllar Rehberlik Alanı Dışında Yetişmiş Elemanlarca Yürütülmesi

Başlangıçta, hizmet - içi eğitim görmüş öğretmenlerle sürdürülen rehberlik uygulamalarında daha sonra pedagoji, psikoloji, eğitim, sosyoloji, felsefe, sosyal hizmet dallarında değişik üniversite ve yüksek okulları bitiren elemanlar görev almışlardır (Kuzgun, 1981).

Bu farklı programları bitirenlerin ve psikolojik danışma ve rehberlik eğitimi görmemiş kimselerin uzman olarak okullara atanması, bu hizmetlerin ciddi bir şekilde niteliğini düşürmüştür. Alana ilişkin temel bilgi ve becerilerle donanık olmayan danışmanlar neyi nasıl yapacaklarını bilememişler ve danışmanlıkla bağdaşmayan rol ve görevler üstlenmişlerdir.

Resmi dökümanlar incelendiğinde, " Rehberlik Uzmanı", " Danışman Rehber" veya " Rehber Öğretmen" ünvanı ile görevlendirilen lisans mezunu elemanlardan beklenen pek çok görevin uzmanlık gerektiren görevler olduğu anlaşılmaktadır (MEB - Tebliğler Dergileri, Sayı 1488, 1604, 1613, 1619, 1638, 1788, 2125, 2201; Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi 1983). Örneğin test ve envanter geliştirme, psikolojik danışma yapma, ana - baba ve öğretmenlere danışmanlık yapma v.b. görevler. Oysa ki, psikolojik danışma ve rehberlik alanında lisans eğitiminin genellikle grup rehberliği alanında bilgi ve beceri kazandırmada yeterli olduğu ileri sürülmektedir. (Kuzgun, 1987).

Uzmanlık gerektiren bu görevler karşısında " Rehber Öğretmenler" çoğu kez yetersiz kalabilmekte, bu durum da psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkili olmadığı yolunda yanlış bir kavramın yerleşmesine, yol açabilmektedir.

VI. Rehberlik Hizmetleri İle Görevli Elemanların Atanma, Denetlenme, Adaylık Kaldırma ve Rollerini Gibi Özlük Haklarının Öğretmenlerin Özlük Hakları İle Birlikte Ele Alınması

Resmi kurumlarda ve kamuoyunda psikolojik danışma ve rehberliğin psikoloji, özel eğitim ve sosyal çalışma gibi diğer yardım alanları arasındaki yeri ve aralarındaki farklar yeterince bilinmemektedir. Bu durum, alanlara uygun personel sağlama ve atama konularında ciddi yanlışlıklara neden olabilmektedir (Kepçeoğlu, 1988).

Okullardaki rehberlik personelini denetleyecek rehberlik denetmenlerinin olmaması bir sorun olarak halâ varlığını sürdürmektedir. Okullardaki rehberlik örgütleri rehberlik alanında bilgi, inanç ve görüşleri yetersiz olan denetmenlerce denetlenmektedir. Aynı şekilde, adaylık kaldırmada, sicil raporu ve gizli teziye varakasının düzenlenmesinde bu alanda bilgi, görgü ve anlayışı sınırlı olan okul müdürü yetkilendirilmiştir. Bu durum, rehberlik anlayışı ile gelişmektedir.

Diğer önemli bir sorun da çalışma saatlerinde devam eden çelişkidir. Okullarda çalışma elemanlar için günde altı saat olmak üzere haftada 30 saat çalışma zorunluluğu getirilirken, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışanlara günde sekiz saat olmak üzere haftada 40 saat çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışan elemanlar okullardaki elemanlara göre ayda 40 saat fazla çalışmaktadırlar.

Öte yandan, okullarda çalışan elemanlar yarıyıl sonu ve yaz tatillerindeki izinleri kullanmada öğretmenlerle aynı haklara sahip olurken, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde görevli elemanlar 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

VII. Rehberlik Hizmetleri İle Görevli Elemanlara Verilecek Ünvan Konusunda Hâlâ Tartışmaların Sürmesi

Resmi dökümanlar incelendiğinde, uygulamalarda başlangıcından bugüne değin rehberlik hizmetleri ile görevli elemanlar için birbirinden farklı ünvanların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; eğitim uzmanı, eğitim uzman yardımcısı, rehberlik uzmanı, rehber, danışman rehber, grup rehberi, rehberlik müşaviri, mesleğe yöneltme ve rehberlik uzmanı, danışman, okul danışmanı, okul psikoloğu, danışma psikoloğu, rehber öğretmen gibi ünvanlar bugüne kadar kullanılanlar arasında yer almaktadır.

Ünvan konusunda, bilim çevrelerinden ziyade resmi kurumların daha çok kavram ürettiği gözlenen bir olgudur. Belki de bu sonuca, lisans ve lisans üstü düzeyde psikolojik danışma ve rehberlik mezunlarına verilecek ünvanlar konusunda halâ sürmekte olan tartışmalar ve ortak bir ünvan üzerinde anlaşamama neden olmuştur.

Bir ilginç nokta da, Milli Eğitim Bakanlığı dökümanlarında farklı işgörülleri olan ancak aynı kavramla anılan üç ayrı " Rehber Öğretmen" kavramına rastlanmış olduğudur. " Rehber Öğretmen" kavramlarından birisi rehberlik hizmetlerini yürüten ve rehberlik saatlerine giren "Branş Öğretmeni" için; diğeri "Rehberlik Uzmanı" için; sonuncusu ise okullara ilk kez atanan stajyer branş öğretmenlerinin yetişmesine yardımcı olan " tecrübeli, biraz da yaşlı öğretmen" için kullanılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türk Milli Eğitimi'nde rehberlik hizmetleriyle ilgili olarak bazı temel sorunların 40 yıldır halâ güncelliğini koruduğunu ve çözüm beklediğini gözlemektediriz. Bu sorunlar; Rehberlik ve Araştırma Merkezleri çalışmalarının sadece ilkokullara dönük olarak gelişmesi, okullardaki rehberlik örgütlerinin alandan olmayan denetmenlere denettirilmesi, personelin esas alanları dışındaki işlerle meşgul edilmesi, Bakanlıkta güçlü bir rehberlik örgütü olmayışı, personelin ünvan, görev, yetki ve sorumlulukları gibi bazı önemli özlük haklarının açıklığa

kavuşturulmayışı, okul programları ve yönetmeliklerinin rehberlik açısından gözden geçirilmeyişı, bu hizmetler için bütçe olanaklarının sağlanamaması, okullarda bu hizmetler için yer, zaman ve yeterli fiziksel olanaklar, araç ve gereç sağlanamaması v.b. gibi sıralanabilir.

Öneriler

Ülkemizde rehberlik hizmetlerinin çağdaş anlayış ve kavramı çerçevesinde gelişip yaygınlaşmasında yararlı olabileceğini düşündüğümüz bazı önerileri şöylece sunmak mümkündür :

1. Rehberliği " Yönetme" ile eşanlamda sayan ve bu hizmetin ağırlığını bireysel gelişmenin dışına kaydırma tehlikesi taşıyan eğilimlerin terk edilmesi gerekir.

2. Rehberliği eğitsel çalışmalar ve sınıf öğretmenliği çalışmaları ile aynı program içinde düşünce eğilimlerinin terk edilmesi gerekir.

3. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri artık özel eğitime yönelik çalışmaları yapmakla sınırlı kalmayıp adına yakışır bir niteliğe kavuşturularak psikolojik danışma ve rehberlik ile diğer tüm kişilik hizmetlerini kapsayacak bir biçimde yeniden örgütlenmelidir. Adları yurt dışındaki benzerleri gibi Kişilik Gelişim Merkezleri (Human Development Center) şeklinde değiştirilebilir. Bu merkezlere kendi alanlarında yüksek lisans ya da doktora yapmış elemanlar atanmalıdır.

4. Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde ve MEB - Tebliğler Dergileri'nde müdür, öğretmen ve rehberlik personeline verilen rehberlik görevleri çağdaş rehberlik anlayışı açısından yeniden gözden geçirilmeli ve belirlenmelidir.

5. Rehberlik personelinin atama, yer değiştirme, terfi, denetim ve izin gibi özlük hakları yeniden gözden geçirilmeli ve daha uygun esaslara bağlanmalıdır.

6. Milli Eğitim Bakanlığı rehberlik hizmetleriyle görevlendirileceği adayları yeterlik sınavına alırken ve göreve atarken bazı yeni ölçütler geliştirilebilir. Örneğin, sadece rehberlik ve psikolojik danışma programından mezun olan adaylar bu sınava kabul edilebilir.

7. Lisans düzeyinde eğitim yapmış olan rehberlik hizmetleriyle görevli personelden Kuzgun (1987)'un da belirttiği gibi, okullarda rehberlik servislerinde daha çok rehberlik kategorisine giren hizmetler beklenmelidir. Örneğin; verimli ders çalışma teknikleri hakkında bilgi verme başarıyı etkileyen etmenler üzerinde öğrencilerle psikolojik danışma yapılması v.b. gibi. Belki de , üniversitelerle psikolojik danışma ve rehberlikle ilgili bilim dalları özellikle lisans düzeyindeki yetiştirme programlarını yukarıda açıklanan beklentiye göre yeniden gözden geçirmeleri ve ayarlamaları yararlı olabilir. Daha çok rehberlik kate-

gorisindeki becerileri kazandırmaya hedef olarak gözden geçirilecek ve yeniden düzenlenecek lisans programları belki de böylelikle Milli Eğitimin ihtiyacınada cevap verebilecektir.

8. Yüksek lisans ve doktora yapmış rehberlik hizmetleriyle görevli personelin ise Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde (Kişilik Gelişim Merkezleri) görev almaları daha uygun olabilir. Okullarda psikolojik danışma ve psikoterapi yardımına ihtiyacı olan öğrencilerin kendilerine havale edilmesi yerinde olur.

9. Ünvan konusunun da artık bir açıklığa kavuşturulması gerekir. Lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde mezunlar için ayrı ayrı iki ya da üç ünvan verileceğine belki kendi içinde farklı dereceleri olan bir ünvanın benimsenmesi daha uygun olur. " Psikolojik Danışman" ünvanı benimsenerek lisans düzeyinde " Psikolojik Danışman", yüksek düzeyinde " Uzman Psikolojik Danışman", doktora düzeyinde ise " Psikolojik Danışman Doktor" ünvanları verilebilir.

KAYNAKLAR

Kantarcıoğlu, Selçuk. **Rehberlik**. Ankara : Çam Matbaa, 1974

Kepçeoğlu, Muharrem. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara : Kadioğlu Matbaası, 1985.

..... " Eğitimde Psikolojik Hizmetler ve Sorunları", İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Sempozyumu. 15-17 Mayıs 1989.

Malatya : İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 1990.

Kuzgun, Yıldız. " Okul Danışmanlarının Rol Algıları ve Rol Beklentileri", I. **Ulusal Psikolojik Kongresi. 23-25 Eylül 1981**. İzmir : Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları : 29, 1981

....." Okul Danışmanlarından Beklenen Rol ve Danışman Eğitimi", Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Eğitim Fakültelerinin Yeri ve Rolü Uluslararası Sempozyumu. 17-19 Kasım 1986. H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi : 2,1987.

..... **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara : ÖSYM Eğitim Yayınları : Dergisi 9,1988.

Özoğlu, Süleyman Çetin. **Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. İzmir : Ege Üniversitesi Matbaası, 1982.

Tan, Hasan. **Psikolojik Yardım İlişkileri : Danışma ve Psikoloji**. İstanbul : Milli Eğitim Basımevi, 1986.

- T.C. Başbakanlık DPT. **Kalkınma Plânı I. Beş Yıl.** Ankara : 1963.
- ....." **Kalkınma Plânı II. Beş Yıl.** Ankara : 1967
- ..... " **Yeni Strateji ve Kalkınma Plânı III. Beş Yıl.** Ankara : 1973.
- ..... " **Kalkınma Plânı IV. Beş Yıl.** Ankara : 1977.
- ..... " **V. Beş Yıllık Kalkınma Döneminde Sektörel Gelişmeler,**
" 1985-1989", V. Beş Yıllık Plân Destek Çalışmaları : 2. Ankara 1985.
- ..... " **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı**
- ..... " T. C. Milli Eğitim Bakanlığı. **VII. Millî Eğitim Şûrası**
Dökümanları. Ortaöğretim Komitesi Raporu Ankara : Milli Eğitim
Basımevi, 1974.
- ....." **VIII. Millî Eğitim Şûrası.** Ankara : 1970.
- ..... " **Tebliğler Dergisi, IX. Şûra Özel Sayısı.** Sayı 1788.
İstanbul : Milli Eğitim Basımevi, 1981.
- ..... " **X. Millî Eğitim Şûrası.** Ankara : Milli Eğitim Basımevi, 1982.
- ..... " **XI. Millî Eğitim Şûrası.** Ankara : Milli Eğitim Basımevi 1982
- T. C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı. **XII. Millî Eğitim Şûrası.**
İstanbul : Milli Eğitim Basımevi, 1989.
- T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Türkiye Eğitim Millî Komisyon Raporu.** An-
kara : 1960
- ....." **Millî Eğitim Reformu Stratejisi.** Resmi Gazete, 14335,
13.10.1972.
- ..... " **Millî Eğitim Temel Kanunu,** " 1739 Sayılı Kanun". Resmi Ga-
zete, 14574, 24.6.1973.
- ....." **Tebliğler Dergileri,** 1488, 1561, 1591, 1604, 1613, 1619,
1631, 1638, 1788, 1797, 1805, 2125, 2140, 2170, 2189, 2201 ve
2216 sayılar.
- ....." **Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi.** Ankara : Milli
Eğitim Basımevi, 1983.
- T. C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı. **Özel Eğitimle İlgili Kanun ve**
Yönetmelikler. Ankara : Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- T. C. MEGSB Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı. **Özel Eğitim ve**
Rehberlik Hizmetlerinin 10 Yıllık Eğitim Planlaması ve Mev-
zuatı. Ankara : Milli Eğitim Basımevi, 1986.